

Kommunikation i lokalsamfundene: kultur og deltagelse

Af Cicilia M. Krohling Peruzzo

*Også i Latinamerika ser man en tendens i retning af, at der kommer flere lokale medier til, samtidig med at kommunikationssystemerne internationaliseres. Cicilia Krohling Peruzzo beskæftiger sig her med et centralt tema i den latinamerikanske mediediskussion, nemlig borgerrettigheder – og mediernes betydning i den forbindelse. Hun argumenterer for de lokale mediers store kulturelle og politiske betydning i Latinamerika, hvor de fungerer som kanal for folkelig deltagelse. I denne artikel analyserer hun betingelserne for lokal deltagelse i kommunikation i lokalsamfundene med eksempler fra to lokale radioprojekter, hvor det i forskellig grad er lykkedes at aktivere den lokale befolkning og inddrage den i produktion, beslutninger og planlægning omkring radioerne. Artiklen er en redigeret version af et paper præsenteret på IAMCRs konference i Brasilien, august 1992, udgivet i José Marques de Melo (ed.), *Communication for a new world: Brazilian perspectives*. São Paulo: ECA/USD 1993.*

I en tidsalder med rivende teknologisk udvikling af kommunikationsmidlerne og med en udbredelse af kommunikation som aldrig før, beskæftiger vi os her med kommunikation i lokalsamfundene, altså kommunikation der foregår indenfor et begrænset geografisk område. Der er følgende grunde til at tage dette emne op:

1. Den avancerede teknologi har ikke nået alle. I Brasilien er den f.eks. ikke tilgængelig for alle befolkningslag, idet den ikke har nået alle egne af landet ligeligt.

2. Den post-industrielle tidsalder fokuserer på syntesen mellem fremskridt og underudvikling. Hvad angår internationale forhold, er barriererne faktisk blevet nedbrudt, men de eksisterer stadigvæk, når det drejer sig om folks levevis. I en tid, hvor menneskeheden er vidne til en voldsom udvikling indenfor computerteknologi, robotter, genforskning osv., ser vi samtidig, at levestandarden i nogle lande er høj, mens millioner af mennesker i andre lande lever under umenneskelige forhold. De fleste af os latinamerikanere mangler adgang til både teknologi og social velfærd. Derfor kræver vores social-økonomiske, kulturelle og politiske forhold ekstraordinær handling; de er en demokratisk udfordring. Mens laserstråler, optiske fibre, satellitter

osv. bliver hilst velkommen, må vi ikke glemme, at kommunikation i lokalsamfundene også er nødvendig set i denne sammenhæng.

3. Man ser en generel tendens i massemediernes udvikling, med internationaliseringen af satellitkommunikation og kravet om demokratisering af kommunikation, radio og tv i lokalsamfundene, til udbygning af den lokale kommunikation – der bliver etableret flere lokale stationer dag for dag. Tendensen er, at et hurtigt voksende antal af lokale stationer klarer sig side om side med store nationale og internationale netværk.

Selvfølgelig sker disse forandringer både i kraft af, at der bliver givet tilladelser og bevillinger til lokale radio- og tv-kanaler, og ved at den lokale befolkning sikres adgang til kommunikationsmidlerne. I São Paulo, Brasilien, er der allerede mere end et dusin tv-kanaler på lokal basis, som er velkendte i befolkningen, bl.a. TV Jovem Pan, TV Paulista og TV Abril.

I Argentina har der været aktivt lokal-tv siden 1988. I artiklen »Tv-skærmen tilgængelig for alle borgere«, fra »Jornal do Brazil« den 28. juli 1991, beskriver Julio Wainer lokal-tv's fremskridt i USA. Han mener, at vi i Brasilien på trods af en centraliseret og streng kommunikationspolitik ikke er

langt fra at få lokale TV-stationer. Projekter som TV Viva i Recife eller TV Maxambomba i Rio (et andet navn for CECIP, se Claudio Ceccons artikel) betragtes som ægte lokal-tv stationer, der skaber et nyt audiovisuelt sprog og vækker den slumrende drøm om deltagelse i enhver brasilia-ner. Det er herfra og fra fagforeninger, minoritets-grupper og skoler, at de første lokale tv-stationer vil udspringe og fylde de mange tv-kabler.

I 1970'erne og 1980'erne dominerede en bestemt type af produktioner de lokale medier i Brasilien – også kaldet de folkelige og alternative medier, som blev betragtet som fjendtligt indstillede over for massemedierne. Denne produktion var på den ene side stærkt påvirket af videnskabelige studier og forskning, der fordømte massemediernes effekt og rolle i samfundet. På den anden side havde den sine rødder i arbejderklassens kamp for grundlæggende forandringer i samfundet. En bestemt anskuelse var derfor fremherskende i den teoretiske produktion af kommunikation i lokalsamfundene – nemlig opfattelsen af massemedierne (radio, tv, aviser osv.) som manipulerende kræfter, der dominerer folks bevidsthed og er skadelige for fællesinteresser osv. Men de lokale medier giver også udtryk for det alternative, for modsætningerne. Denne type analyse er langsomt blevet revideret som hos Maximo Simpson Grinberg:

Medierne er magtfulde, men ikke almægtige. Hele vejen op igennem historien har eliten altid udnyttet fordelene af at have monopol på det skrevne ord. Idag har de tilføjet monopol på lyd og billede (...). Selv hvis medierne virkelig var sådanne magtfulde meningsdannere, ville den sociale orden ikke være urokkelig (...). Den voldsomme stigning i antallet af alternative informationsmidler er et tegn på den proces, der finder sted på det nederste trin af den sociale rangstige, et forsøg på at bryde de dominerende informationsstrukturers dominans (...). Ikke desto mindre lader de alternative medier, der ikke spiller en fremtrædende rolle i samfundet og dets kultur – som f.eks. eksperimenterende teater, vægaviser, de såkaldte fordømmelsesfilm og andre – sig overhovedet ikke underkue af massemedierne (Grinberg 1987:31-33).

Massemedier og »folkelige« medier

Alligevel er historien om kommunikation i lokal-samfundene i Latin-Amerika i de sidste to årtier

stort set baseret på opdelingen mellem folkelige medier og massemedierne og har måske skabt myten om, at »det folkelige medium« har magten til at forvandle samfundet. I praksis er kommunikation i lokalsamfundene ikke i stand til at overgå massemedierne selvom den har stor betydning og politisk vægt. Tværtimod supplerer den dem. Selvom de store massemedier er både nødvendige og vigtige for underholdning, information osv., så har de endnu ikke opfyldt alle behov for kommunikation i lokalsamfundene og hos de sociale be-vægelser. Det er præcist dette hul, som kommunikation i lokalsamfundene vil udfylde.

Til hverdag udelukker kommunikation mellem mennesker og massemedierne ikke hinanden. Det er et kulturskabt fænomen. Beviset herpå kan findes i den almene accept af indholdet i massemedi-erne og i det faktum, at et folks kulturelle værdier indarbejdes i massemediernes udsendelser. Som Rosa Maria Alfaro (1986:63) siger: »Folk er selv med til at udvikle en massekultur, der bliver ensrettet af borgerskabet eller af statsmagten«. Når den en gang bliver sat i sin rette sammenhæng, vil kommunikation i lokalsamfundene ikke blive set som noget isoleret, men som et fænomen, der har sine egne problemer, konflikter og kampe og som forholder sig til, deltager i og har brugsret til en større verden. Således ser man, at det folkelige ikke nødvendigvis er homogent, det er historisk og pluralistisk. Samfundet er dialektisk. Vi må forhindre, at det folkelige bliver forstået udelukkende ud fra dets revolutionerende potentiale og det populære, det melodramatiske, det gammel-dags eller det altomfattende. Det må sættes ind i dets rette sammenhæng, som omfatter den kultu-relle dimension (Peruzzo 1991:80).

I Latinamerika er det i forholdet mellem betin-gelserne for eksistens, for bevidsthed, for underholdning og for forhåbninger og stræben, at kommunikation i lokalsamfundene bringer mod-sætningerne, konflikterne og kampene i samfun-dets fundament på bane. Gennem den lokale kommunikation dukker »nye« udtryksformer og kulturelle nuancer op, som står i modsætning til de kulturelle værdier, der optræder i massemedi-erne. Som allerede nævnt er det lokale aspekt ikke isoleret fra masseaspektet til hverdag. Tendensen til at programsætte melodrama, voldelige scener osv. i massemedierne findes stadigvæk, men det betyder ikke, at tankegangen hos den arbejdende del af befolkningen slet ikke har ændret sig (Pe-ruzzo 1991:81). Den har forandret sig så meget, at

de, der engang var »stumme«, er begyndt at tale; politisk fordømmelse og krav om adgang til individuelle og kollektive forbrugsgoder er blevet hverdag.

Lokalmedier og deltagelse

Den lokale kommunikation udfylder et tomrum i massemediernes. Den omhandler især lokale problemer, behov og krav, begivenheder fra folks dagligdag og institutioner, der er direkte forbundet med folks liv. Indholdet er især præget af, hvor folk bor, men omhandler også andet end boligproblemer, f.eks. uddannelse, sundhed osv. I deres egne lokalsamfund, i deres egne hjem har folk ofte større chancer for at deltage, ikke kun i selve kommunikationsprocessen, men også i en bredere social sammenhæng, hvori kommunikationsprocessen indgår. Det er en god måde for borgerne at deltage i »opbygningen« af deres kultur og deres lokalsamfund, og det er godt for aktiv deltagelse i det hele taget. På den måde bliver lokalsamfundet og dets sociale organisationer en måde, hvorpå borgerne kan udøve deres borgerret.

Den borgerret, vi taler om, er bygget på kollektiv aktivitet, både socialt og politisk; lige individuelle og kollektive rettigheder. At være borger er ikke kun at have retten til at stemme og blive stemt på. Det indebærer også retten til at deltage på lige fod og som individ i produktion af goder og til at bestemme over og bruge disse goder og samfundet selv. Men der er mange måder at deltage på, og nogle af dem hænger bedre sammen med udøvelsen af borgerret end andre. Lad os undersøge tre former for deltagelse, som ikke udelukker hinanden: *ikke-deltagelse, kontrolleret deltagelse og deltagelse i magten.*

Forskellige former for deltagelse

Efter vores mening er *ikke-deltagelse* også en form for deltagelse, idet man deltager passivt. Den kan defineres som en iagttagers position, som passivitet eller underkastelse. Ved denne form for deltagelse er magten simpelthen givet videre og magtudøvelsen er autoritær.

Den anden form, *kontrolleret deltagelse* er ofte at finde i forholdet mellem folkelige organisationer og offentlige myndigheder. Denne form for deltagelse kan opstå som resultat af et pres fra de folkelige organisationer selv – eller den kan bevilges af

magthaverne. Vi kalder den kontrolleret deltagelse, fordi den foregår inden for fastsatte rammer og er manipulerbar: Deltagelsen er begrænset og det er kun muligt at deltage inden for de rammer, som magtinstanser fastsætter. I praksis vil det sige, at den kun kan realiseres sekundært eller delvist.

Der kan manipuleres med denne form for deltagelse. Det sker som regel i det skjulte med det formål at tilpasse lokale krav til magthavernes politiske interesser. Når det bliver for svært, kan deltagelsesprocessen forstyrres. I disse tilfælde er den folkelige deltagelse ikke ægte, og det er endda muligt at manipulere med den for at opnå politisk legitimitet. Ved kontrolleret deltagelse er magtudøvelsen autoritær, men den præsenteres som var den demokratisk. Dele af magten er delegeret og til en vis grad er den decentraliseret, men for fortsat at kunne dominere, fastholder magthaverne en vis grad af afhængighed.

Den tredje form for deltagelse er *deltagelse i magten*, der er baseret på processer, som lægger vægt på demokratisk, ægte og selvstændig deltagelse, og som tillader folk at udvikle sig som individer. Magtudøvelsen er delt. Det er denne form for deltagelse, vi stræber imod på trods af vores kulturelle baggrund, der ikke er imødekommende over for folkelig deltagelse i magtens beslutningsprocesser. Den mest avancerede form for deltagelse i magten er »self-management« (selvstyre). Den kan også forekomme i en mere indskrænket form, hvor den ikke omfatter alle instanser i beslutningsmagten, sådan som det er tilfældet i »co-management« (medstyre). Begge former indeholder dog en deling af beslutningsmagten; de kræver åbne kommunikationskanaler, forskelligartet information, autonomi, delt ansvar og delt repræsentation.

Magt er fundamental, når det drejer sig om deltagelse. Vi benægter ikke dens eksistens i sociale organisationer eller de vanskeligheder, der opstår som resultat af modstridende interesser, men vi mener, at magtudøvelse kan være demokratisk. Hvad der end siges, så er folkelig deltagelse i lokale organisationer og i deres kommunikative virke, såvel som deltagelse i bystyrets beslutningsprocesser, en både politisk og lærerig opgave på vej mod borgerret.

Eksempler på aktiv lokal kommunikation

Folket kan deltage i kommunikation på mange niveauer. En mulighed er deltagelse i udsendelser som regel via interviews, musikønsker, konkurrencer osv., eller medvirken ved research eller produktion. Der kan være tale om deltagelse på alle trin af den kommunikative proces, som f.eks. valg af indhold, programproduktion, planlægning, redigering, håndtering af produktionsudstyr eller ledelse af mediet. Set i et andet lys kan deltagelsen manipuleres af ledere eller udspringe af autonomi og adgang til at træffe beslutninger.

Jorge Merino Utreras udpeger tre forskellige deltagelsesniveauer (1988:28-29): *A) Produktionsniveauet* betegner deltagelse i programproduktionen betinget af adgang til professionel assistance, tekniske hjælpemidler og produktionsressourcer. *B) Beslutningsniveauet*, som omfatter selve ledelsen af mediet og indebærer, at lokalsamfundet deltager i programplanlægningen (indhold, tidspunkt, opbygning osv.), og i at kontrollere administrationen og finansieringen af medieorganisationen. *C) Planlægningsniveauet*. Denne form for deltagelse indebærer folks ret til at deltage i at formulere planer, politik, målsætning, ledelsesprincipper, finansieringsmetoder osv., såvel som i at udforme planer for lokal, regional og national kommunikation.

På baggrund af denne model vil vi nu i kort form præsentere en analyse af deltagelsen i to meget forskellige medieprojekter. Det ene er »Radio Popular de São Paulo«, et højtalersystem placeret i et yderdistrikt i delstaten Espírito Santos hovedstad (Brasilien). Det andet er »Radio Enriquillo« i Den Dominikanske Republik. Begge finder sted i ekstremt fattige miljøer.

EKSEMPEL 1: »RADIO POPULAR DE SÃO PAULO«

Højtalersystemet »Radio Popular de São Paulo« er et kommunikationsmedium, der er oprettet, fordi det ikke var muligt at få bevilget tilladelse til en radiostation. Det blev startet i 1986 med det formål at deltage i den lokale organisations- og aktionsproces og har et potentielt publikum på 5.000 indbyggere. Højtalersystemet ledes af et lokalt hold aktivister, der er organiseret i sociale grupper. Der er tale om et kollektivt eksperiment: Højtalersystemet er kollektivt ejet og organiseret som en almennyttig organisation. Det er et aktiv for lokal-

samfundet og bliver administreret af en gruppe mennesker, der bor der. Programmerne produceres stort set af den samme gruppe. På det tidspunkt, da vi begyndte vores forskning, havde de fleste af gruppens medlemmer ingen erfaring med at lave radio, og de havde ikke tilstrækkelig træning i at håndtere mediet. Dette – lagt sammen med det faktum, at stort set hele programmet var improviseret – gjorde, at lederne havde den absolutte magt. Det var ikke normal praksis, at den lokale befolkning og dens organisationer deltog i produktionen af programmerne. Der var ingen åbne kanaler for den form for deltagelse. Med andre ord, den lokale befolkning deltog kun når det drejede sig om at ønske musik, sende korte beskeder, svare på spørgsmål i konkurrencer osv. Mikrofonen blev ikke brugt til interviews, reportager eller befolkningens »gør-det-selv«-produktioner, som ellers er de mest grundlæggende former for lokal deltagelse.

Det så ud, som om gruppen på demokratisk vis deltog i den overordnede programsætning, administration og planlægning, men i praksis var det lederne, der bestemte. Dette hang sammen med, at gruppen siden projektets begyndelse havde bestået af folk, som de stolede på, som havde samme politiske overbevisning og som kæmpede i de samme lokale frihedsbevægelser. Derudover var reglerne og principperne for ledelsen ikke klart defineret, og der var heller ikke nogen kriterier for lokalbefolkningens deltagelse, hvilket resulterede i en spredt ledelsesform, der tilgodeså individuelle og tilfældige holdninger. Lokalbefolkningen deltog ikke – hverken direkte eller via repræsentanter – i ledelsen eller den overordnede planlægning af højtalersystemet. Som konklusion på projektet »Radio Popular de São Paulo« kan vi sige, at der ikke fandtes mulighed for deltagelse på hverken »co-management« niveau eller på »self-management« niveau. Selvom alle gruppens medlemmer bor i lokalområdet, er det en uafhængig, afgrænset del af gruppens medlemmer, der styrer hele kommunikationsprocessen.

EKSEMPEL 2: »RADIO ENRIQUILLO«

Radio Enriquillo ligger i Tamayo, en landsby med 4.000 indbyggere i den sydlige del af Den Dominikanske Republik, som har et samlet befolkningstal på 270.000 svarende til 4,8% af landets befolkning. Det er en almennyttig radiostation med en ud-

gangseffekt på 10 kilo-watt, ejet af The Association Pro-Cultura Dominica Inc., der er tilknyttet den katolske kirke. »Radio Enriquillo« har fungeret siden 1977 via en bevilling fra regeringen. Den blev oprettet med »det udtalte formål at motivere og samle organiserede grupper eller skabe nye organisationsformer« (Fermín et al. 1987:93). For at opnå dette mål besluttede holdet på radio-stationen, at de ville åbne radioen for folkelig deltagelse og samtidig bevare de træk, der gjorde den til et massemedium. De ville ikke begrænse deres programmer til nogle få lytteres interesser, men forsøge at nå et stort publikum.

De søgte at samarbejde med de folkelige organisationer, der allerede eksisterede (kvindeorganisationer, landboforeninger, kulturelle klubber osv.), men holdt samtidig kanaler åbne for folk, der ikke var medlemmer af organiserede sociale grupper. Denne fremgangsmåde var en vigtig fornyelse indenfor lokal deltagelse. Alt skete med folkelig deltagelse, fra valg af stationens navn til forberedelse og produktion af programmerne. Man respekterede lytternes begrænsninger (skræk for at tale i mikrofonen, mangel på teknisk kunnen, nedvurdering af egne evner osv.), gjorde radioen til et hverdagsfænomen og forberedte lidt efter lidt folk til at producere deres egne programmer. Først lod man folk snakke og høre sig selv i radioen. I denne periode kunne folk tale om, hvad de ville (hvad deres arbejde var, hvor mange børn de havde osv.), for det der virkelig betød noget, var deres stemme og deltagelse i programmet, så de kunne forstå, at de faktisk kunne tale i radioen.

Efter ca. 5 år besluttede holdet på radio-stationen at forøge folkets deltagelse. På det tidspunkt havde de allerede planer om at få landboforeninger og kvindegrupper til selv at lave programmer henvendt til deres bagland, eller i det mindste få dem til at producere en del af programmerne. En del af programmet »Encuentro« blev tilbudt den lokale afdeling af landboforeningen, MCI – »Movimiento Campesino Independiente«, som accepterede. Stationen uddannede de folk, der var blevet udpeget af MCI til at producere programmet. De første forsøg var ikke særlig vellykkede p.gr.a. partipolitisk uenighed, splid blandt de foreninger, der var med i MCI og andre konflikter. Programmet blev aflyst, men vendte senere tilbage som en del af »Abriendo Trocha« i programmet »Encuentro« tre gange om ugen. Det var produceret udelukkende af bønder og gav udtryk for deres forenings behov (Mata og Valderbulcke

1989:194). På nyhedsområdet skabte »Radio Enriquillo« et system med lokale reportere. Det gjorde det nemmere for lokalbefolkningen at deltage og forøgede antallet af regionale nyheder.

Som vi kan se, var der ikke tale om avancerede former for deltagelse i stationens ledelse, men stationen gjorde brug af »co-management« i nogle af programmerne. Den søgte bevidst at opnå effektiv og vidtstrakt deltagelse i programmerne for at fremme den syd-dominikanske befolknings selv-værd. De metoder, der blev anvendt for at fremme deltagelsen, var velvalgte, og det lykkedes at opnå deltagelse i både programproduktionen og i planlægning og evaluering af programmerne.

Konklusion

Kontrasten mellem de to projekter gør det klart, at lokal deltagelse i kommunikation kræver politisk vilje og faste retningslinjer. »Radio Enriquillo« er et godt eksempel på en station, der bidrager til opnåelse af borgerret: Den hjalp med at overvinde befolkningens skræk for at tale i mikrofon, den prioriterede diskussioner og offentliggjorde konkrete problemer som f.eks. udstykning af jord, mandschauvinisme, kvindeundertrykkelse osv. Den arbejdede endda på at give sociale, kollektive organisationer kontrol over planlægningen og produktionen af stationens programmer.

Dannelsen af medier på lokalt og regionalt niveau medfører ikke altid, at kommunikationen bliver mere demokratisk. For at det kan ske, må lokalsamfundet – gennem dets repræsentanter – have adgang til mikrofoner, kameraer osv., og del i den magt, der kontrollerer medierne. Deltagelse som et uddannelsespolitisk redskab på vej mod borgerret er ikke deltagelse for deltagelsens egen skyld. Formålet er at højne folks selv-værd og at etablere en demokratisk kultur. Set i det lys indebærer deltagelse demokratisering af information og viden, delt magtudøvelse og åbne kanaler for deltagelse.

Udover de politiske og sociale faktorer, der styrer den lokale kommunikation i Latinamerika, kan årsagen til det øgede antal lokalmedier også findes i den større mængde fritid. Som vi ved, har den moderne verden med en rivende teknologisk udvikling forøget produktiviteten og formindsket antallet af jobs eller det antal arbejdstimer, der skal til for at reproducere samfundet. Mængden af fritid – den tid, vi ikke skal bruge for at opfylde vores basale behov (løn, overlevelse) – er forøget,

og vi kan hellige os nogle mere selvstændige aktiviteter eller de fritidsinteresser, som vi synes bedst om: At skrive digte, producere radio-programmer, dyrke sport, deltage i lokale aktiviteter osv. Det er ikke aktiviteter, som vi deltager i for pengenes skyld, men fordi de interesserer os, fordi vi nyder det og fordi de bidrager til vores forståelse af os selv.

Udbredt lokal deltagelse i både lokale og regionale medier og andre gruppeaktiviteter bidrager til dannelsen af en demokratisk kultur og opnåelse af borgerret. Vi kan skabe demokrati ved at benytte demokratiske metoder.

Litteratur

- Alfaro, Rosa Maria (1988) »Um enfoque Político de la Participación en la Comunicación Popular« in *Revista Diálogos de La Comunicación*, no. 22, November: 59-68, Lima: FELFACS.
Fermín, Felicia og Unidade de Comunicação Alternativa

- da Mulher do ILET (1987) »República Dominicana: un Programa par Mulheres Camponesas. A Experiencia do 'Club Mencia' na Rádio Enriquillo«, in M.S. Grinberg, ed., *A comunicação alternativa na América Latina*. Petropolis: Vozes, pp 91-112.
Grinberg, M. Simpson (1987) »Comunicação Alternativa: Dimensões, Limites, Possibilidades« in M.S. Grinberg ed. *A comunicação alternativa na América Latina*. Petropolis: Vozes, pp 17-35.
Mata, Maria Christina og Humberto Vanderbulcke (1989) »Radio Enriquillo: Una Experiencia de Acceso y Participación en la Comunicación Masiva« in Teado, A.R. ed. *Radio y democracia*. Lima: IPAL.
Peruzzo, Cicilia M. Krohling (1991) *A participação na comunicação popular*, São Paulo: ECA-USP.
Utreras, Jorge Merino (1988) *Comunicación popular alternativa y participatória. Manuales Didácticos*, Quito: CIE-SPAL.

Cicilia M. Krohling Peruzzo er lektor ved Det Statslige Universitet i Espiritu Santo, Brasilien samt bestyrelsesmedlem i INTERCOM, Brasiliens medieforskerforening.